

Charlie Haden'ın ardından*

Charlie Haden dinlemek bambaşka müziklere, bambaşka zamanlara, bambaşka duygulara tanıklık etmektir. Ornette Coleman'la free jazz gibi çığır açıcı bir müzik yaparlar. Liberation Music Orchestra ile İspanyol ve Afrika müziği tınılarıyla, birbirini tamamlayan enstrümanlarla, özgürlük için direniş gösterirler. Quartet West ile eski film sahnelerine ve romantik standartlara gidilir. Çocukluğundan taşıdığı country müziğin esintileri de hissedilir. Tam bir ekip adamıdır; arkadaşları Charlie'nin bütünleştirici etkisinden bahseder hep. Düetlerinde bambaşka arkadaşlıkları, aşkları, konuşmaları, sevmeye ve eylem biçimlerini yaşatır; öyle bir müzikal zenginlik sunar ki, sürekli şaşırarak başka dünyalara akarız. Dinledikçe severiz, her dinleyişte başka severiz.

İlk caz müzisyenlerinden Bill Johnson'ın 1911 yılında kurduğu "Original Creole Jazz Band" New Orleans'tan turneye çıkar. Shreveport'ta çalacakları gece kontrbasın yayı kırılır ve Bill o gece kontrbasın tellerini çekerek çalmak zorunda kalır. Bu zorunluluk o kadar beğenilir ki, cazda kontrbas çekilerek (*pizzicato*) çalınmaya başlanır. Önemli caz eleştirmenlerinden Joachim Berendt bu hikayenin büyük olasılıkla gerçek olmadığını ama yine de o yılların ruhundan çok şey anlattığını söyler. Zorluktan güzellik çıkarmak dünyayı güzelleştirir bana. Charlie Haden hem bir müzisyen olarak, hem de bir aktivist olarak güzellik yaratan bir adamdır.

Charles Edward *Charlie* Haden 1937'de Shenandoah, Iowa'da doğar. Müzisyen bir ailesi vardır. Radyoda günde iki kez folk ve country müziği yayını yaparlar. Annesi onu hep şarkı söyleyerek uyutur. Charlie daha o zamanlarda armoniyi hisseder ve ilk ilişkisini kurar müzikle. 22 aylıkken "Haden Family Band"le kariyerine başlar. Radyoda "Cowboy Charlie"yi dinlerken o tatlı, minik çocuğun gülen yüzünü görürsünüz. Sekiz yaşındayken annesi onu siyahların gittiği bir kiliseye götürür ve arka sıralarda koroyu dinlerler; müziğin birleştirici gücünü ilk kez orada hissetmiştir. 15 yaşında çocuk felci geçirince şarkı söylemeyi bırakmak zorunda kalır. Müziksiz olamaz ki o; basını çalarak caz plaklarını gizli gizli dinlediği ve çok etkilendiği yaramaz ağabeyinden kontrbas öğrenmeye başlar. Kompleks armonilerden çok etkilenir. Bach, Ravel, Shostakovich, Rachmaninov ve Bartok'un müziklerine de yakın hisseder; ilham ve umut bulur onlarda. 1951'de Omaha'da bir konserde Charlie Parker'ı, Billie Holiday'i, Lester Young'ı ve de usta basçı Ray Brown'u dinledikten sonra ne yapmak istediğine karar vermiştir. Charlie'nin en etkilendiği hallerinden biri budur: "Çocukken hep büyüyünce ne olmak istediğimi biliyordum, özellikle ilk caz albümümü dinledikten sonra!"

1956'da Los Angeles'a taşınır ve caza yakın olduğu için Westlake College of Modern Music'e kaydolar. Ama asıl derdi hayran olduğu piyanist Hampton Hawes'u bulmaktır. Ödevlerini yapmak için gittiği "Tiny Naylor's Restaurant"da bir gün Hampton Hawes ile çalan başçı Red Mitchell ile karşılaşır. "Birlikte çalsak ya bir zaman?" der Charlie, Mitchell "Come Sunday" diye karşılık verir. Mitchell albüm kaydı yaparken onun yerine çalmaya başlar ve sonunda deli olduğu yetenekli piyanist Hampton Hawes ile tanışır ve arkadaş olurlar.

Artık Charlie pek çok müzisyen ile çalmaya başlamıştır. Ama belli bir kompozisyondaki tune'u değil de, başkaca -kendince- çalmak istediğinde çoğunun hoşuna gitmez bu durum. Bir gece Ornette Coleman'ı dinler ve çok etkilenir; pek de etkilenen yoktur o zamanlar bu tuhaf adamdan. İnsan sesi dinler gibi hissettiren muhteşem bir saksafoncudur oysa! Ornette ile tanışır ve hemen birlikte çalmaya karar verirler. Ornette "Benim içimde duyduğum akorlar bunlar. Ama bunlar sana sadece yol gösterebilir, senin içinden geleni yaratmanı istiyorum." der. Charlie tam da aradığı müzisyeni bulmuştur; ilk defa zincirlerinden kurtulmuştur sanki. O dönemlerde bilinmeyen, pek de sevilmeyen bir müziğin öncüsüdür Ornette. Charlie genç yaşta bu "yeni şey"i'nin başçısı olur. Don Cherry ve Billy Higgins ile birlikte prova yaptıkları bir gün Nesuhi Ertegün gelir ve albüm yapmak ister bu tuhaf müziğe. Böylece unutulmaz free caz albümleri "The Shape of Jazz to Come" ve "Change of the Century" ve niceleri gelir. (Change of Century'de, Rambling şarkısındaki Charlie'nin bas solosunu Ian Dury'nin "Sex, Drugs and Rock&Roll" melodisine ilham olacaktır.) 1959'da New York'un en önemli caz mekanlarından "Five Spot"ta çalmaya başlarlar. Leonard Bernstein yaptıkları müziği çok önemsemektedir, sürekli onları dinlemeye gelir. Bir gün Charlie'nin basını dinlemek için sahneye bile çıkar. Ornette öyle özeldir ki Charlie'ye, onu Scott LaFaro ya da Jimmy Garrison'la çalarken dinlediğinde inceden içi sızlar.

1960'larda Charlie New York'a taşınır. NY'un politik ortamı onu da etkilemeye başlar. Uyuşturucu sorununu yenmek için bir zaman uzaklaşır müzikten. 1964'te geri döner ve farklı gruplarda farklı tarzlarda çalar. Daha sonra Denny Zeitlin, Archie Shepp, Henry Red Allen, Roswell Rudd gibi önemli müzisyenlerle çalışır.

Charlie aktivist bir adamdır. New York'ta pek çok savaş karşıtı aktivistle tanışır. Dünyada olup bitenler, Nixon'ın politikaları, Vietnam'a yapılanlar, Cambodia'nın bombalanması canını acıtmaktadır. Acısını müzikle ifade etmeye karar verir. 1969'da "Liberation Music Orchestra"yı kurar. Carla Bley'den aranjmanları yapmasını ister. İspanya İç Savaşı'ndan esinlenerek, İspanyol halk şarkılarının da olduğu bir albüm yapar. "Song for Che"de yönlendirir herkesi. "Drinking music" bile vardır! Latin cazı ve big-band cazının güzel bir karışımıdır. Charlie öyle sert çalar ki basını, isyanını

sonuna kadar hissettirir. Müthiş orkestra da onu takip eder; ara sıra tartışır, bazen yatışırlar, trombon dostluğu getirir, trompet ağlar, davullar ve perküsyon bağırır, isyandadır herkes. Ama birlikte umut doğururlar işte; isyan olmadan umut olmaz kötülere karşı. Özgürlük mücadelesinin orkestrası üç güzel isyankar albüm daha yapar. Ronald Reagan döneminin "dış politika"larına karşı "The Ballad of the Fallen" (1982) gelir acıyla; "Too Late olmasın" der trompetin tutkusuyla. George H. W. Bush zamanlarında, 1990'da çıkan "Dream Keeper"da Güney Amerika ezgilerinin

kontrbasla dansını yapar; hele *(benim gibi)* kontrbası gösterişli sevenlere ne kadar yetenekli olduğunu -fark etmeden- gösterir. Üflemelilerin de her biri özgürce ama uyum içinde mücadeleyi dinletirler. Oğul George W. Bush döneminin yabancılaşmasında durur mu Charlie; “Not in Our Name” (2005) gelir minikçe. Dvorak’ın “Going Home”unu bile çalarlar. Basit bir marş çalarken, tuba’ya free caz de yaptırırlar. Caz asla sadece caz değildir, Charlie de bunun en güzel örneklerindendir!

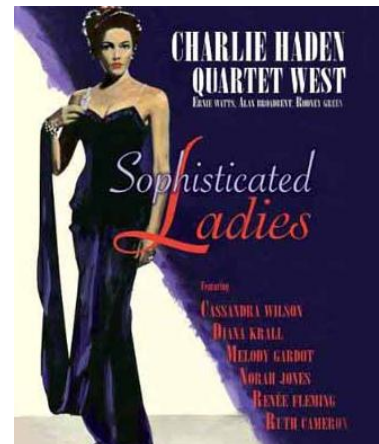
Müzik onun için hayata dair dertlerini ifade etme biçimidir de. Ornette Coleman ile 1971’de Avrupa’ya turneye gider. Turnedeysen Portekiz’e gideceklerini öğrenir. Oysa Portekiz Angola, Mozambik ve Guinea-Bissau ile sömürge savaşlarındadır. Gitmek istemez önce ama Ornette sözleşme yapmıştır işte. Gecenin sonunda Song for Che’yi söylemeden önce mikrofona gider ve şarkıyı Angola, Mozambik ve Guinea-Bissau’daki siyahların özgürlük mücadelesine adar. Müthiş alkışlarla karşılık bulur cesareti. Ama solcu cazcılarla diktatör yanlısı cazcılar arasında kavgalar da çıkar. (Bu çirkinlik bana 2011 yılında İstanbul Caz Festivali’nde Kürtçe şarkı söylediği için tepki gören Aynur’u hatırlattı.) Ertesi gün tam uçağına gidecekken tutuklanır. Polis ona politikayla müziği karıştırmaması gerektiğini söyler! Şanslıdır ki Ornette ABD büyükelçiliğine ulaşarak salıverilmesini sağlar. Charlie korkmuştur; yeni doğan çocuklarını görememekten korkmuştur. Ama yine olsa yine yapar, çünkü Charlie der ki “İyi insanlar inandıkları konularda eylemde bulunmalıdır, yoksa hiçbir şey değişmez!” Yıllar sonra Charlie’nin eylemi Portekiz’deki ders kitaplarına geçecektir.

1960’lardan itibaren Keith Jarrett ile ömür boyu devam edecek bir enerji yakalarlar. Keith Jarrett “Biz birlikte çalarken şarkı söyleyen iki insan gibiyiz.” der. Önce Keith Jarrett, Paul Motian ve Dewey Redman’la güzel kayıtlar yaparlar. Bu kayıtların çoğu eleştirmenlerce başyapıt olarak kabul edilecektir. Benim için “Life Between the Exit Signs” adı gibi pek güzeldir. Charlie beklenmedik çıkışlar yapar ve sololarında hayran bırakır. Yıllar sonra Keith Jarrett ile yumuşacık düetleri gelir; 2010’da “Jasmine” ve ironik bir şekilde bu yıl yayınlanan “Last Dance”. Son dansımızı hiç yapmayalım seninle, sonsuzluğa gidelim!

1976’dan başlayarak yıllarca eski dostlar Don Cherry, Dewey Redman ve Ed Blackwell ile “Old and New Dreams”de avantgarde’a da giderler.

Standartlara, eski filmlere, nostaljik binalara ve de romantizme gidilecekse de Charlie en güzellerini yapar Quartet West’le. 1986’da kurduğu ekipte Ernie Watts’ın saksafonu yumuşacıktır. Alan Broadbent’in piyanosu eski filmlerdeki gibidir. Sekiz albüm çıkarır Quartet West’le. Memleketini anlattığı bas solosu olan “Taney County” özlenen sevgiliye kavuşmak gibidir. Bernstein, Rachmaninov ve Ravel’e selam edilir. Kadınlara, özellikle siyah kadınlara karşı yapılan ayrımcılığa tepkilidir. Quartet West’in 2010 yılındaki “Sophisticated Ladies” albümünde Sophisticated Ladies

eşlik eder ona. Hayatını güzelleştiren; hem dayanağım, hem meleşim dediği karısı Ruth Cameron da yer alır bu albümde tabii ki.

1989'daki Montreal International Jazz Festival'de kaydedilen "The Montreal Tapes" albümleri serisinde şaşırmaya devam ederiz. Charlie eski dostlarıyla sekiz albümde bambaşka zevkler bırakmıştır bize; "Tribute to Joe Henderson", "with Geri Allen and Paul Motian", "with Don Cherry and Ed Blackwell", "with Gonzalo Rubalcaba and Paul Motian", "Liberation Music Orchestra" ve de Egberto Gismonti ile "In Montreal". Bu kayıtlardan Round Midnight ve La Pasionaria dinlemek başkaca bir keyiftir. Romantik bir dinginlikten avangart bir deliliğe savrulmaktır. Charlie'nin soloları özlediğimiz "odun" sesine doyuracaktır.

Jan Garbarek'in o baskın sesinde bile Charlie Haden'ı bulmak nasıl kolaydır. Egberto Gismonti ile de güçlü bir üçlü olurlar. Doğulu, mistik karmaşalar kaplar ellerimizi. Bazı ilişkiler insanı böyle alt üst eder. Hele soloda nasıl da başka eşlik eder hayata. Kızgınlığı bile zariftir. "İnsanın acısını insan alır"ı hissettirir. Bazen Tanrı'ya değil de, akıl adamlara ihtiyaç duyulduğunda Charlie Haden sessizce gelir ve sarılır.

Düetler Charlie'ye en yakışanıdır. Basının sesinin duyulduğunu söyler düetlerde. "Closeness" ve "The Golden Number" biraz daha özeldir bana. Closeness'da Ornette Coleman'a yazdığı "O.C."deki soloları kanını hareketlendirir insanın; hırçın, komik, sert, savaşçı ve de akıllı bir dostla konuşmaktadır. (John Coltrane'nin yakın dostu muhteşem başçı Paul Chambers için yazdığı Mr. P.C.'yi anımsatır bana.) Alice Coltrane için yazdığı "For Turiya"da Alice'nin arpi aklınızı yumuşatırken, Haden kontrbasın ve duygunun sınırlarını zorlar; kocaman bir aşkın tutkusundaki huzura, varoluşun dayanılmazlığında dostun gözlerindeki cesarete götürür. 1977'de çıkardığı diğer bir düet albümü "The Golden Number" vazgeçilmezimdir. "Shepp's Way"de -müzik kulağı kötü birinin bile anlayabileceği- çok zengin hayale götürürler; kafanız karışır. Hampton Hawes'la çaldıkları "Turnaround" turnaroundların her anlamda en güzeldir. Bu ikili birbirine pek yakıştırdığımdır; Hawes'ı böyle sevmişimdir, dinlemeye doyamadığımdır. "The Golden Number" şarkısı trompetin Ornette Coleman güzelliğidir, ağlamakla dans etmek arası bir maceradır.

Piyanistler yakın dostlarıdır. Kübalı piyanist dostu Gonzalo Rubalcaba ile cazı ve etnik öğeleri harmanlarlar. Hank Jones, Denny Zeitlin, Kenny Barron, John Taylor'la çok farklı tarzları dinleriz.

Gypsy müziğin hayranı fransız gitarist Christian Escoude ile Django Reinhardt'ın eserlerine dayalı düet albümünde Charlie bizi melodinin derinliklerine götürür yine. Gitarın sesi hiç ezmez bası; öyle güzel sarılırlar.

1990'da eski dostları Paul Bley ve Paul Motion'la "Memoirs"de anıları olgun zamanlarında paylaşırlar. Charlie çok daha renkli çalmaktadır, istediği de olmuştur; bas daha çok duyulmaktadır artık. Biriktirdikleri melodisine de yansımaktadır.

Charlie, Enrico Pieranunzi'nin "Fellini Jazz" albümünde bambaşka çalar basını nedense. "La Dolce Vita"da Fellini sevmeyen aşık bir adam kalmıştır; Fellini izlenemeyecekse artık, Fellini Jazz dinlenecektir. "I Vitelloni"de Charlie serttir biraz; daha güçlü olmayı salık verir, yaraları kabuk bağlamış gibidir. "La Dolce Vita"da karlı bir kış gecesine dönülecektir. "Cabiria's Dream" gecelerin ve rüyaların

karışmasıdır. "Fellini's Waltz"da son bir dansa gidilecektir; piyanonun heyecanını ve tutkusunu Charlie'nin sakın elleri dinginleştirecektir, başka zamanlarda hakikat sorgulanacaktır.

Charlie farklı ülkelerden, farklı kültürlerden, farklı enstrümanlardan müziklere eşlik eder. 1969'da Arjantinli saksofoncu Gato Barbieri ile "The Third World"dedir. Alice Coltrane'nin "Journey in Satchidananda" albümünde "Isis and Osiris"le doğuda sessiz ve dalgalı bir zamandadır. İngiliz başçı Gavin Bryars ile "Farewell to Philosophy"de yaylılarla deneysel bir klasik müzikle çıkar karşımıza. Portekizli fado üstadı Carlos Paredes ile "Dialogues" kurar. Beck'in "Odelay"ında başka bir alternatif sunar. Yoko Ono, Ringo Starr, Robert Downey Jr.'la da tarzının dışında müziklerde yer alır.

1982'de CalArts'da caz bölümünü kurar ve doğaçlama dersi verir.

Pat Metheny Charlie'nin hayatında ve müziğinde çok önemli bir adamdır. O da Missouri'lidir ve "Beyond the Missouri Sky"da uzayan kısa hikayeler anlatırlar bize. "Our Spanish Love Song" dinlenip, şarap içilecektir. Bazen iki dost, bazen güzel iki sevgili olurlar. Gitar dinlemeyi, kontrbas sevmeyi öğretirler. Hele canlı dinlemek ne güzeldir; sevgiliyle Lascaux'nun ucunda yeşil bir hayale bulanmaktır. Charlie biraz daha çok konuşsa iyidir ya, bazen de belki sevgilere doyulamadığındandır.

Country müziği onun için çok önemlidir. Öyle sevmiştir müziği. Yıllar önce annesinin 80. doğumgününde tüm aile onu ziyarete gittiklerinde karısı Ruth Cameron, Charlie'yi ailecek bir albüm yapma konusunda cesaretlendirmeye başlar. 2008'de üçüz kızları Rachel, Petra ve Tanya ve oğlu Josh ve karısı Ruth'un da olduğu, köklerine gittiği "Rambling Boy" albümünü yapar. (22 aylık Cowboy'un şarkısı dinlenirken daha da başka sevinecektir bu adam.) Rambling Boy belgeselinde de Charlie'nin ailesini ve arkadaşlarını izleriz.

Derler ki kontrbas cazda çok önemlidir. Müzisyenlere üzerinde hareket edebilecekleri armonik bir zemin sağlar. Ayrıca ritmik bir fonksiyonu da vardır. Ama benim için kontrbas yıldızdır, saatlerce onu dinlemek isterim, arkada kalmasına üzülürüm. Belki de bu sebeple gösterişi severim çokça. Charlie başkadır, dinledikçe duyulur, sevdikçe tekrar dinlenir, her dinlendiğinde biraz daha sevilir. Bir dostunun söylediği gibi “Charlie’nin iyiliği sessiz kalbime dokundu ve ona şarkı söyledi.”

Paul Chambers’ın stili etkilemiştir onu. Paul Chambers beni kontrbas aşkına düşüren adamdır. Hayran bırakan, karmaşa ve güzelliği ortaya çıkaran, alevlendiren ve de yatıştırabilen bir çalıştır o. Hele yayla çalmaya başladığında, renkleri değiştirendir. Charlie bir gece Paul Chambers’ı dinlemeye gider ve bütün gece ona bakar. Paul yanına gelir “Dostum, sürekli bana bakıyorsun, nedir?” der. Charlie, Paul Chambers’ın gözlerinin derinlerinde yaşlar görmüştür; hayatı çok derin hisseden bir adamdır sanki Paul.

Teoriyle pratiği evlendirmiştir Charlie. Güzel ailesinden çıkıp çirkin zamanları sorgulamıştır. Doğduğu kültürden bambaşka dünyalara uzanmıştır. Sorgulamaları acıtmıştır canını ama bu acılardan mücadeleyle örülü zengin bir müzik bırakmıştır bize. Yaşamının sıcaklığına, merakına, eşitsizliğine, anlamsızlığına, çabalamacasına, dostluğuna, aşkına, mutluluğuna ve de varlığına ya da varoluşuna bir umut olmuştur.

Charlie bazen yanlış bir dünyada yaşadığını düşünür, anlamaz bu dünyanın çirkinliklerini. İyi ki benim dünyamdaydın, iyi ki senin gibi güzel bir adamı dinledim, uzaktan da olsa tanıdım. Güzel ruhlu, ince ışıklı, Pandora’nın saklayabildiği Charlie. Keşke bahsettiğin gibi samimi, derin, sanata ve yaratıcılığa önem veren; düşünen ve sorgulayan ve cesaretle eyleme dökabilen ve dahi umudu ve güzel gülümsemesi ve kocaman sahici sevgileri olan, komik insanlarla dolu bir gezegen olsa da, buluşsak ya?

**Bu yazı “Jazz” dergisinin 2015 Kış sayısında yayımlanmıştır.*